

RES regio Rotterdam Den Haag – Bestuurlijk atelier 3: beantwoording vragen/ opmerkingen

Op naar een betaalbare betrouwbare schone en veilige energievoorziening in 2050

Inleiding

Voor u ligt het document met daarin de beantwoording van de vragen/ opmerkingen die tijdens het Bestuurlijk atelier 3 naar voren zijn gekomen.

Het 3^e bestuurlijke atelier vond plaats op 14 december jl. in Rotterdam, in het kantoor van de MRDH. Het atelier is onderdeel van een grotere reeks van bestuurlijke en ambtelijke ateliers in het kader van de vorming van de RES regio Rotterdam Den Haag

De beantwoording van de vragen/ opmerking is in nauwe samenspraak tussen het opdrachtgeversteam en het consortium van APPM, CE Delft en Generation.Energy tot stand gekomen.

Opbrengst Bestuurlijk atelier 3

Vraag/ opmerking	Beantwoording
Perspectief (uitwerking)	
Kan in meer detail worden weergegeven wat de oplossing voor de bewoners betekent?	<p>Het geïntegreerde perspectief (stap 4) schetst een regionaal toekomstbeeld. Het laat de regionale karakteristieken zien en wat voor de regio een gemene deler is. Dat is basis voor uitvoeringskeuzes (lokaal en regionaal). Zo zal de ene regio (of deel van een regio) meer voordeel halen uit warmte en een andere regio uit elektriciteit opwekking. Er is ook ruimte voor maatwerk. Hierbij zal geanticipeerd worden op lokale karakteristieken. De uiteindelijke invulling hiervan zal gezamenlijk tot stand komen.</p> <p>In de eerste plaats is de focus van de RES het bepalen van de eigen identiteit van de regio, binnen de eigen grenzen. Daarnaast zal er altijd een afhankelijkheid van regio's, landen, etc. zijn. Bepalen wat dit gaat inhouden, is nog onderhevig aan zeer veel onzekerheden. De regio bouwt voort op haar eigen identiteit. Dat bepaalt waarover het gesprek moet gaan met het Rijk en de omliggende regio's.</p> <p>Op basis van de regionale kenmerken zal het invullen van de eigen energie opgave altijd gepaard gaan met import (stroom en gas) en export (warmte) van energie.</p>
Aandacht voor de uiteindelijke verdeling van het perspectief over de gemeenten.	Het geïntegreerde perspectief schetst een regionaal toekomstbeeld. Het laat de regionale karakteristieken zien en wat voor de regio een gemene deler is. Zo zal de ene regio meer voordeel halen uit warmte en een andere regio uit energieopwekking. Er is ook ruimte voor maatwerk. Hierbij zal geanticipeerd worden op lokale karakteristieken. De uiteindelijke invulling hiervan zal gezamenlijk tot stand komen.
Vertaling van regionaal naar lokaal is aandachtspunt	
Zijn er verschillende karakteristieken per gemeente?	<p>Op basis van de drie uitgewerkte perspectieven wordt per gemeente input opgehaald voor het geïntegreerde perspectief. Het geïntegreerde perspectief richt zich vervolgens op de regionale samenhang, waarin lokale karakteristieken een plek krijgen.</p> <p>Alle ontvangen input van deelnemers (overheden in de regio) wordt van een reactie voorzien.</p>
Is de naam 'Samenleving' wel passend voor het perspectief? Kan het niet beter ruimtelijke kwaliteit zijn?	Het perspectief gaat de naam Lokale kracht dragen, Het perspectief is nu zo vormgegeven dat er met name gesteund wordt op lokale initiatieven en minder op (boven)regionale sturing. Dit uit zich bijvoorbeeld in kleinschaliger oplossingen om gebouwen warm te krijgen. Dit vraagt ook een andere rolpopvatting van overheden om stabiliteit van deze voorzieningen te realiseren en om ervoor te zorgen dat iedereen mee kan in de transitie en er een minimale aantasting is van het landschap (minder opwekking; meervoudig ruimtegebruik; aansluiten bij gebiedseigen karakteristieken, het koppelen aan andere opgaves uit het Klimaatakkoord).

Opbrengst Bestuurlijk atelier 3

Vraag/ opmerking	Beantwoording
Perspectief (vergelijkbaarheid)	
Zijn er zekerheden te bepalen wanneer perspectieven over elkaar heen gelegd worden?	Dit is het resultaat van de lokale consultatie en de ateliers in stap 4 uit het RES stappenplan. Op basis van die 'zekerheden' wordt het geïntegreerde perspectief vormgegeven.
Zijn dit ideaaltypen perspectieven of toch compromisvoorstellen/perspectieven?	De drie uitgewerkte perspectieven beschrijven een 'extreem' hoekpunt als mogelijk toekomstbeeld van de regio. Het zijn geen compromissen. Daarvoor wordt een geïntegreerd perspectief ontwikkeld, die in stap 4 van het RES stappenplan gepresenteerd wordt. Vanuit het geïntegreerd perspectief worden regionale keuzes gemaakt.
0 scenario	<p>In een eerder atelier is besloten om niet een business-as-usual scenario als een van de perspectieven uit te werken. Een referentie met het heden is te geven vanuit de energievragen in het basisdocument. Voor de investeringskosten was dit nog niet mogelijk. Om deze reden is er alsnog een korte doorrekening gemaakt om een indicatie te kunnen geven van de huidige investeringen in het energiesysteem.</p> <p>Volgens de Nationale Energieverkenning (2017) is er in 2016 in heel Nederland 13 miljard euro in het energiesysteem geïnvesteerd, met een bruto finaal verbruik van 2090 PJ. Dat is 6,2 miljoen euro per verbruikte PJ. Dit is exclusief investeringen in woningen (isolatie).</p> <p>In de perspectieven is de opwek 2,6 TJ per miljoen geïnvesteerde euro. Uitgaande dat de investeringen tussen nu en 2050 (over 32 jaar) plaatsvinden is dat ca 12 miljoen euro per opgewekte PJ (inclusief investeringen in woningen).</p> <p>Dit is geen 1-op-1 vergelijking: je kunt hier niet uit concluderen dat de kosten twee keer zo hoog liggen. Wel geeft dit getal aan dat de investeringen in de perspectieven in dezelfde orde grootte liggen als de huidige investeringen op nationaal niveau.</p>
Stappen/ vervolgtraject RES	
Noodzaak tijdspad	De beoogde afronding van het RES traject is medio 2019. Zie hiervoor het RES stappenplan. Vanuit het geïntegreerd perspectief worden regionale keuzes gemaakt die sterk bepalend zullen zijn voor het daaropvolgende tijdspad. De drie perspectieven hebben als focus 2050 met als achterliggende gedachte: in wat voor regio willen we leven? Uit deze drie perspectieven wordt een geïntegreerd perspectief voor 2050 gevormd. Hierbij wordt inzichtelijk gemaakt wat dit betekent voor de doelstelling van 2030 en ook voor de besluiten voor 2050 die al voor 2030 genomen moeten worden.
Voor Stedin zijn meer details noodzakelijk om te kunnen reflecteren. Voorbeeld hierbij is mobiliteit: centraal vs. decentraal laden	Helder signaal. Na het opstellen van het geïntegreerde perspectief vraagt dit om urgentie m.b.t. tot het opstellen/ vaststellen van de bijbehorende uitvoeringsagenda.
Tussenpositie 2030: laat zien wat er nu wordt uitgegeven	Voor het geïntegreerde perspectief wordt inzichtelijk gemaakt wat dit betekent voor 2030
Voorkeur voor regionale bijeenkomst	Momenteel wordt er een regionale bijeenkomst georganiseerd. Indien er interesse is om deel te nemen kan men zich aanmelden bij de coördinator Ferry Beerepoot. Daarnaast staat het een ieder vrij om zelf een regionale bijeenkomst te organiseren.

Opbrengst Bestuurlijk atelier 3

Vraag/ opmerking	Beantwoording
Governance/ organisatie	
Wie heeft de regie?	Het governance/ organisatievraagstuk dient nader invulling te krijgen, die volgt op de inhoudelijke ontwikkeling van het geïntegreerde perspectief en de RES. Vanzelfsprekend vraagt de vervolgfase om samenwerking om tot passende realisatie van de RES te komen.
Waarom zou er binnen de samenleving in een regio draagvlak zijn voor het opwekken van energie ten behoeve van andere regio's?	Het opwekken van energie wordt ook nu niet geoormerkt ten behoeve van een bepaalde regio. Er wordt in opwek geïnvesteerd door de markt (evt. samen met publieke partijen) als daar een businesscase voor is. De levering van energie kan dan in eigen regio of in andere regio's plaatsvinden. De markt bepaalt dit.
Het horrorscenario 'energiepotentieel' zal bij de Raden voor minder draagvlak voor de RES zorgen?	De drie uitgewerkte perspectieven beschrijven een 'extreem' hoekpunt. Het geïntegreerde perspectief biedt de mogelijkheid een wenselijker/ herkenbaar toekomstbeeld te ontwikkelen.
Bij het perspectief samenleving komen de investeringen vanuit de maatschappij	Bij het uitwerken van de perspectieven wordt geen voorschot genomen op een kostenverdeling (en wie er investeert). Dit wordt verder vormgegeven bij de governance/ organisatie van het geïntegreerd perspectief. Dit volgt na de inhoudelijke totstandkoming. Dit vraagt ook veel diepgaandere analyse in de uitvoeringsfase (business cases) Wordt perspectief 'Lokale kracht'
Is het veel gedoe voor inwoners om zelf te sturen (perspectief Samenleving)?	Deze opvatting kan leiden tot bepaalde keuzes richting het geïntegreerde perspectief. Daarnaast kan het een plek krijgen in de governance/ organisatie van het geïntegreerde perspectief.
Hoe kom je daar?	Dit aspect krijgt invulling bij het opstellen van de governance/ organisatie van het geïntegreerd perspectief nadat de RES medio 2019 is opgesteld. – een mogelijkheid is een uitvoeringsprogramma.

Opbrengst Bestuurlijk atelier 3

Vraag/ opmerking	Beantwoording
Lokale consultatie	
Relatie tussen perspectieven moet duidelijk zijn voor onze raden	De perspectieven beschrijven mogelijke toekomstbeelden van de regio als 'extreem' hoekpunten. De perspectieven zijn er om consequenties van keuzerichtingen uit te vergroten. Op deze manier kan er bepaalt worden welke elementen aanspreken, t.b.v. het geïntegreerde perspectief. Het is nadrukkelijk niet de bedoeling dat er tussen de perspectieven gekozen wordt.
Wat beslist de Raad precies en waartoe zijn ze daarna verplicht?	De lokale consultatie in januari en februari 2019 is gericht op het ophalen van 'richting' voor het geïntegreerde perspectief. Daarnaast biedt het de gelegenheid de Raad te informeren over het RES traject. Op dit moment hoeft de Raad geen beslissingen te nemen die een verplichting met zich meebrengen. De verwachting is dat er wel commitment van raden, PS en AB's nodig is als de RES definitief is. Het staat nog open of dit de versie is die medio 2019 klaar is of dat dit de versie is die ontstaat na onderhandelingen op nationaal niveau. Hier zal gaandeweg het traject meer duidelijkheid over verschaft worden en gecommuniceerd worden.
Kaderen van aantal elementen kan belemmerend werken.	De overkoepelende elementen beslaan de inhoudelijke basis van de uitgewerkte perspectieven. Daarop wordt input opgehaald voor de richting voor het geïntegreerde perspectief. Daarnaast zorgt het kaderen van de elementen dat het verwerken van de opbrengst voor de 23 gemeenten behapbaar is. Tijdens de lokale consultatie is het waardevol om met de Raden een 'breder' gesprek te voeren over de RES. Dit staat echter los van de opbrengst voor het opstellen van het geïntegreerde perspectief.
Wordt er naast dat wat aanspreekt ook geconsulteerd wat niet aanspreekt?	Hoewel de vraagstelling positief wordt ingestoken, wordt actief voorzien dat dit ter sprake gebracht wordt.
De Raad graag samenhangend perspectief voorleggen met duidelijke samenhang	De Raad wordt eerst gevraagd om richting te geven aan het geïntegreerde perspectief ('samenhangend perspectief'). Wanneer deze in stap 4 van het RES traject is ontwikkeld zal deze voorgelegd worden aan de Raden.
Op welke wijze wordt de input van gemeenten gewaardeerd?	De inbreng richt zich primair op het 'richting' ophalen voor het geïntegreerde perspectief. Daarnaast is het waardevol een breder gesprek te voeren met de Raad over het RES traject.
Vooraf informeren in Raad bespreken?	De Raden worden geïnformeerd over het RES traject. Daarnaast wordt richting gevraagd voor het geïntegreerde perspectief.

Vraag/ opmerking	Beantwoording
Kosten / berekening	
Kan in meer detail worden weergegeven wat de perspectieven qua kosten voor de inwoners betekent?	Bij de inhoudelijke ontwikkeling van de perspectieven wordt nadrukkelijk geen voorschot genomen op het verdelingsvraagstuk. De governance/ organisatie volgt op de inhoudelijke totstandkoming van het geïntegreerd perspectief.
Validatie van berekening	De berekeningen van deze perspectieven zijn gebaseerd op de uitgangspunten zoals vastgesteld in het Basisdocument.
Graag in perspectief tot huidige energieopwekking: hoeveel TJ is een miljoen euro aan steenkool? Wat investeren we nu?	Volgens de Nationale Energieverkenning (2017) is er in 2016 in heel Nederland 13 miljard euro in het energiesysteem geïnvesteerd, met een bruto finaal verbruik van 2090 PJ. Dat is 6,2 miljoen euro per verbruikte PJ. Dit is exclusief investeringen in woningen (isolatie).
Relatie met huidig investeringsneiging is waardevol.	In de perspectieven is de opwek 2,6 TJ per miljoen geïnvesteerde euro. Uitgaande dat de investeringen tussen nu en 2050 (over 32 jaar) plaatsvinden is dat ca 12 miljoen euro per opgewekte PJ (inclusief investeringen in woningen). Dit is geen 1-op-1 vergelijking; je kunt hier niet uit concluderen dat de kosten twee keer zo hoog liggen. Wel geeft dit getal aan dat de investeringen in de perspectieven in dezelfde orde grootte liggen als de huidige investeringen op nationaal niveau.
Is dit goedkoper voor de consument?	Bij de inhoudelijke ontwikkeling van de perspectieven wordt nadrukkelijk geen voorschot genomen op het verdelingsvraagstuk. De governance/ organisatie volgt op de inhoudelijke totstandkoming van het geïntegreerd perspectief.
Richting de Raden is het waardevol om de vergelijking te kunnen maken met 1990. Kan dat?	In alle perspectieven is er in het eindbeeld enkel een resterende CO ₂ uitstoot door de inzet van elektriciteit van buiten de regio. Wanneer ook deze elektriciteit 100% groen wordt opgewekt, is er 100% CO ₂ reductie gerealiseerd in alle scenario's. De regio is in al de perspectieven dus klimaatneutraal-gereed.
Euro's: De kosteneffectiviteit verschil niet heel erg van elkaar. Hoe komt dat?	Dat is toeval en een resultaat van andere factoren als afhankelijkheid hoe kosteneffectiviteit beredeneerd wordt. Bij 'Euro's' is er voor de warmtevraag en -aanbod geoptimaliseerd op totale (jaarlijkse) ketenkosten (inclusief energierekening). Dat is de reden waarom in dit perspectief ook minder besparing en energieopwekking is meegenomen.

Vraag/ opmerking	Beantwoording
Bron / techniek	
Geothermie: klopt de aanname dat er geen CO2-besparing is zonder dat een bron wordt aangesloten op woningen?	Deze aanname klopt. Een bron levert pas CO2-besparing op als deze een andere (CO2-emitterende) bron vervangt. Bijvoorbeeld bij een CV-ketel op aardgas is de besparing het verschil tussen de nieuwe bron en de oude bron.
Vraagpotentieel verder uitwerken	Het basisdocument bevat hierover de benodigde gegevens. Deze analyse is mede basis voor de perspectieven (bronnen buiten gebouwde omgeving zijn o.a. Glastuinbouwcluster, brandstoffenmix (input vanuit de MRDH).
Geen innovatie meegenomen?	Innovatie is meegenomen door een kostenverlaging van technieken aan te nemen (leercurve). Daarnaast zijn nieuwe technieken meegenomen, met name hernieuwbaar gas (waterstof) voor piekketels van het warmtenet en voor transport/mobiliteit. In het perspectief 'Energie' is een hogere opbrengst van zon-op-dak (benutting van dakoppervlak) meegenomen.
In hoeverre is groengas realistisch?	Er is uitgegaan van een beperkte hoeveelheid groengas voor de gebouwde omgeving, namelijk 2 bcm nationaal in 2030. Dit is hier toebedeeld aan de MRDH naar rato van huidig aardgasverbruik. Het is aannemelijk dat groengas op korte termijn wordt ingezet in de gebouwde omgeving, en op termijn wordt vervangen door waterstof of andere technieken zodat groengas naar de industrie en transportsector kan. Zie ook: https://www.ce.nl/publicaties/2197/contouren-en-instrumenten-voor-een-routekaart-groengas-2020-2050
Klopt het dat er staat dat geïmporteerde elektriciteit niet CO2 neutraal is?	Dat is correct. Voor elektriciteit vanuit andere regio's is de Nationale Energieverkenning (NEV) 2017 aangehouden. De NEV schetst een scenario tot en met 2035, waarbij elektriciteit in het eindjaar nog een kleine CO2 uitstoot heeft. Dit kental hebben wij (conservatief) ook opgenomen als emissiekental voor 2050. Voor de eigen regio is het uitgangspunt wel dat elektriciteitsopwekking volledig CO2 neutraal is. Indien ook de opwek van buiten de regio 100% CO2 neutraal is, is er geen CO2 uitstoot meer vanuit het gebruik van Energie.
Bij energiepotentieel is warmtevraag iets groter maar niet heel veel. Hoe komt dat?	Dat komt omdat het perspectief (en alle perspectieven) zijn doorgerekend vanuit technisch/ economisch oogpunt. In dit perspectief wordt er meer gebruik gemaakt van collectieve warmtenetten, en dan is het (kostentechnisch) iets minder gunstig om verder te isoleren dan het vooraf ingestelde minimum energielabel (label C). Daardoor blijft de warmtevraag net wat hoger dan als er meer gebruik wordt gemaakt van laagtemperatuur en all-electric technieken, waar deze aanvullende isolatiestap wel voordelig is.